

ku's-siyâsiyye, Beyrut 1403/1983; G. H. A. Juynboll, *The Authenticity of the Tradition Literature*, Leiden 1969, s. 1; a.m.f., "Hâdîth", *Dictionary of Middle Ages*, New York 1989, VI, 45-48; M. Nâsirüddin el-Elbânî, *Fihrişü mah-tûâtî Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye*, Dimaşk 1390/1970, s. 348; Subhî es-Sâlih, *Hadis İlimleri ve Hadis İstılahları* (trc. M. Yaşar Kandemir), Ankara 1973, s. 1-3, 39-41, 63-69; Hâşim Ma'rûf el-Hasenî, *el-Mevzû'ât fi'l-âşâr ve'l-aḥbâr*, Beyrut 1973, s. 53; a.m.f., *Uşûlü't-teşeyyû'*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Kalem), s. 253-258; M. Yaşar Kandemir, *Mevzû Hadisler*, Ankara 1975, s. 17-19, 56-61, 96-115; a.m.f., "el-Câmiû's-sahîh", *DİA*, VII, 114-129; a.m.f., "Cüz", a.e., VIII, 147-148; Talât Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, Ankara 1977; a.m.f., "I. Goldziher'in Hadisle İlgili Bazı Görüşleri'nin Tahlil ve Tenkidî", *AÜİFD*, XV (1957), s. 43-55; Şâkir Mahmûd Abdülmün'im, *İbn Hacer el-Askalânî*, Bağdad 1978, I, 506-513; Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *ez-Zer'â ilâ teşârifî's-Şî'a*, Beyrut 1398, XXV, 51; Mustafa es-Sibâî, *es-Sünne ve mekânethâ fi't-teşrî'li-İslâmî*, Dimaşk 1398/1978; M. Ebû Zehre, *el-İmâmü's-Şâdık*, Kahire, ts. (Dârü'l-Fikri'l-Arabî), s. 357-460; H. Lammens, *Islam Beliefs and Institutions*, London 1979, s. 70-72; J. Fueck, "The Role of Traditionalism in Islam", *Studies on Islam* (ed. M. L. Swartz), Oxford 1981, s. 99-111; Hasan es-Sadr, *Te'sisü's-Şî'a*, Beyrut 1401/1981, s. 278-295; a.m.f., *eş-Şî'a ve fûnûnü'l-İslâm*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Ma'rife), s. 29-43; M. Hüseyin Âlî Kâşifî'l-Gitâ, *Aşlû's-Şî'a ve uşûlü-hâ*, Beyrut 1402/1982, s. 58, 79; Abdülvehhâb İbrâhîm Ebû Süleyman, *Kitâbetü'l-baḥşî'l-İlmî*, Cidde 1403/1983, s. 209-265; Ali Osman Koçkuzu, *Hadis İlimleri ve Hadis Tarihi*, İstanbul 1983; A. F. L. Beeston v.dğr., *Arabic Literature to the End of the Umayyad Period*, Cambridge 1983, s. 271-298; *A'yânü's-Şî'a*, I, 140-153; *Ma'a'l-mektebe*, s. 403-421; Seyyid Hüseyin Nasr, *İslâm: İdealler ve Gerçekler* (trc. Ahmet Özel), İstanbul 1985, s. 89-95; Mehmed S. Hatiboğlu, "Batıdaki Hadis Çalışmaları Üzerine", *Uluslararası Birinci İslâm Araştırmaları Sempozyumu*, İzmir 1985, s. 81-94; D. B. Macdonald, *The Development of Muslim Theology, Jurisprudence and Constitutional Theory*, London 1985, s.76-77; M. Lokmân Selefi, *İhtimâmü'l-muḥaddîşîn bi-naḡdî'l-hadîş seneden ve metnen*, Riyad 1408/1987, s. 417-474; M. Abdülazîz el-Havîl, *Târîhu fûnûnî'l-hadîşî'n-nebevî* (nşr. Mahmûd el-Arnaût – M. Bedreddin el-Kahvecî), Dimaşk 1408/1988; Fârûk Hamâde, *el-Menhecû'l-İslâmî fi'l-cerḥ ve't-ta'dîl*, Rabat 1409/1989, s. 48-85; M. Cevdî Muḡniyye, *eş-Şî'a fi'l-mizân*, Beyrut 1409/1989, s. 317-320; İsmail L. Çakan, *Hadis Edebiyatı*, İstanbul 1989; a. m.f., *Hadis Usûlü*, İstanbul 1990; a.m.f., "el-Câmiû's-sahîh", *DİA*, VII, 129-132; Hâdim Hüseyin İlahîbahş, *el-Kur'âniyyûn ve şübühâtü-hüm ḥavle's-sünne*, Tâif 1409/1989; M. Mustafa el-Azamî, *Menhecû'n-naḡd inde'l-muḥaddîşîn* [baskı yeri yok] 1410/1990 (Mektebetü'l-Kevsir), s. 127-149; a.m.f., *İlk Devir Hadis Edebiyatı* (trc. Hulûsi Yavuz), İstanbul 1993, s. 10-18, 34-161, 194-222; a.m.f., *İslâm Fikhi ve Sünnet* (trc. Mustafa Ertürk), İstanbul 1995; İmtiyâz Ahmed, *Defâ'ülü't-tevşîkî'l-mübekkir li's-sünneti ve'l-hadîş* (trc. Abdülmu'tî Emîn Kal'acî), Kahire 1410/1990; Ali Abdülfetâh Ali Hasan, *el-Hadîşü'n-nebevî ve rivâyetü-h*, Mansûre 1990; İzzîyye Ali Tâhâ, *Difâ'âni's-*

sünne ti'n-nebeviyyeti's-şerife, Küveyt 1410/1990; a.m.f., "Min iftirâ'ati'l-müsteşrikin ḥavle eḥâdîşî't-tevhîd", *Mecelletü's-Şer'â ve'd-dirâsâtü'l-İslâmiyye*, VI/13, Küveyt 1409/1989, s. 19-76; a.m.f., "Min iftirâ'ati'l-müsteşrikin 'alâ eşâlibî'l-muḥaddîşîn fi'l-'înâyeti bi-mütûni'l-eḥâdîş", *Mecelletü'l-Buḡûşî'l-İslâmiyye*, XXXI, Riyad 1411, s. 279-352; Kemal Sandıkcı, *İlk Üç Asırda İslâm Coğrafyasında Hadis*, Ankara 1991; Ali Yardım, *Hadis*, İzmir 1992, I-II; Siddîk Beşîr Nasr, *Ḍavâbiḡü'r-rivâye inde'l-muḥaddîşîn*, Trablus 1992, s. 162-163, 165-181, 217, 281-354; Bekir b. Abdullah Ebû Zeyd, *Ma'rîfetü'n-nûşâḡ ve's-şuḡufü'l-hadîsiyye*, Riyad 1412/1992; Emin Aşikkutlu, *Hadiste Ricâl Tenkidî: Cerḥ ve Ta'dîl İlmî* (doktora tezi, 1992), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 20-23 (sahâbenin birbirini tekzi); Tevhit Bakan, *Ashâbin Adâleti* (doktora tezi, 1993), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 72, 74; Cemal Sofuoğlu, "Şia-î İmâmîye'nin Hadis Anlayışı", *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu*, İstanbul 1993, s. 258-287; Yusuf el-Kardâvî, *Sünneti Anlamada Yöntem* (trc. Bünyamin Erul), Kayseri 1993, s. 56-60; Nâsir b. Abdullah el-Kafârî, *Uşûlü mezhebi's-Şî'a* [baskı yeri yok] 1414/1993, s. 307-399; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (Özbek), tür.yer.; Faruk Koçak, *İstanbul Kütüphanelerindeki Hadis Cüzleri* (doktora tezi, 1995), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Abdülḡani Abdülhâlik, *Hucciyetü's-sünne*, Riyad 1415/1995, s. 337; Mehmet Erdoğan, *Akıl-Vahiy Dengesi Açısından Sünnet*, İstanbul 1995, s. 70-79; James Robson, "Tradition, The Second Foundation of Islam", *MW*, XLI/1-4 (1951), s. 22-33; a.m.f., "The Material of Tradition", a.e., s. 166-180; a.m.f., "Hadîth", *EP* (Fr.), III, 24-25; Abdülhâdî Rızâ, "Emâlî Niẓâmîmülk el-Vezîrî's-Selcûkî fi'l-hadîş", *MMMA* (Kahire), V (1959), s. 349-378; Abdülecbbâr Ulvân en-Nâyile, "el-Hadîşü'n-nebeviyyi's-şerîf min meşâdirî'd-derisi'n-naḡvî", *Âdâbü'r-râfideyn*, XIII, Musul 1981, s. 499-544; Semire Haîlî, "el-Kütübü'l-mercî'îyye li-terâcîmi ruvâtü'l-hadîş ḥatte'l-karnî's-sâdisî'l-hicrî", *Âlemü'l-kütüb*, sy. 14, Riyad 1987, s. 4-14; Yasin Dutton, "Sunna, Hadith and Madinan 'Amal", *Journal of Islamic Studies*, IV/1, Oxford 1993, s. 1-31; Charles J. Adams, "Bazı Çağdaş Müslümanların Nazarında Hadisin Otoritesi-Mevdûdî'nin Hadis Anlayışı-" (trc. Nedim Alpdemir), *İslâmî Araştırmalar*, sy. 3-4, Ankara 1994, s. 291-303; Th. W. Juynboll, "Hadîş", *İA*, V/1, s. 47-54; a.m.f., "Hadîş", *DMİ*, VII, 230-247; F. Buhl, "Kudûs", *İA*, VI, 957; J. Walker, "Kubbetü's-sahra", a.e., VI, 945; A. K. C., "Hadith", *EBR* (1981), VIII, 536-538; O. L. T. Librande, "Hadith", *ER*, VI, 143-151; Hasan el-Ernî, "el-Uşûlü'l-erba'a mî'e", *Dâ'iretü'l-ma'ârifî'l-İslâmiyye eş-Şî'iyye*, Beyrut 1401/1981, II, 33-46; a.m.f., "Hadîş", a.e., III, 117-126; İbrahim Canan, "el-Edebü'l-müfred", *DİA*, X, 411-412; Tahsin Görgün, "Goldziher, Ignaz", a.e., XIV, 105-111; R. Marston Speight, "Hadith", *The Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World*, New York 1995, II, 83-87.

M. YAŞAR KANDEMİR

HADİS

(bk. HUDÜS).

HADİS-i ERBAİN

(bk. KIRK HADİS).

HADİS-i KUDSÎ

(bk. KUDSÎ HADİS).

HADR

(الحدرد)

Kur'an-ı Kerim'in tecvid kaidelerine uygun olarak okunduğu üç tarzdan hızlı olanı (bk. TİLÂVET).

HADRAMÎ b. ÂMİR

(حضرى بن عامر)

Ebû Kidâm Hadramî b. Âmir b. Mücemmi' el-Esedî (ö. 17/638)

Şair sahâbî.

Benî Esed kabilesinin Zinyeoğulları koluna mensuptur. 9 (630) yılında Esed kabilesi adına, aralarında Dirâr b. Ezver gibi şairlerin de bulunduğu on kişilik bir heyetle birlikte müslüman olmak için Medine'ye Hz. Peygamber'in huzuruna gittiklerinde heyet adına Hadramî söz aldı. Üzerlerine asker gönderilmediği halde bir kıtlık yılında kalkıp geldiklerini, şigirlerinin kuvvetli ve dayanıklı, çocuklarının güçlü ve asil olduğunu söyleyerek kendilerine zekât verilmesini talep etti; müslüman olmalarından dolayı Resûl-i Ekrem'i minnet altında bırakmak istedi. Bazı kaynaklarda Hucurât sûresinin 14-17. âyetlerinin bu hadise üzerine nâzil olduğu belirtilmektedir (Taberî, *Câmi'ü'l-beyân*, XVI, 89; İbn Kesîr, VII, 368-369). Bu âyetlerde imanın henüz kalplerine yerleşmediği, Allah'a ve peygamberine itaat etmeleri gerektiği, mallarıyla ve canlarıyla savaştıkları takdirde mümin olabilecekleri, İslâmiyet'i kabul etmelerinden dolayı Resûl-i Ekrem'i minnet altında bırakmaya çalışmalarının anlamsız olduğu, kendilerini hidayete erdirdiği için asıl onların Allah'a karşı minnet altında buldukları ifade edilmektedir.

H. Peygamber'in kendilerini İslâm'a davet etmesi üzerine mallarından alınan zekâtın fakirlere verilmesi ve kıtlık durumunda başka yerlere göç etmeleri şartıyla ona biat ederek müslüman oldular. Resûlullah onlara, aralarında şiir söyleyecek kimsenin olup olmadığını sorunca Dirâr b. Ezver'den başka Hadra-

mî de Hz. Peygamber'in huzurunda bir şiir okudu. Hadramî daha sonra ezberlediği Abese (veya A'lâ) sûresine seciine uygun olarak *والدى أنعم على الحلى، فأخرج منها* (gebe kadına iyilikte bulunan ve ondan hareket eden bir varlık çıkararak) mısralarını ilâve etti. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem ona Kur'an'a başka bir şeyi eklememesini tenbih etti (İbn Hacer, I, 341). Usta bir süvari olan Hadramî Hz. Ömer'in hilâfeti döneminde Farslar'la yapılan savaflara katılmış, şiirleriyle müslümanları savaşa teşvik etmiştir. Kendisinin önce ölen dokuz kardeşi bulunduğu ve mallarını ona kaldığı rivayet edilir.

Hadramî'nin şiirleriyle haberleri, Hasan b. Bişr el-Âmidî'nin kaynaklarından olan *Kitâbü Benî Esed* adlı eserde bulunmaktaydı (Sezgin, II, 227). Bazı şiirleri ise Ebû Temmâm'ın *el-Vahşiyât*'inde (s. 13, 121, 224, 265), Buhtürî'nin *el-Hamâse*'sinde (s. 193, 233-234, 394), Câhiz'in *el-Beyân ve't-tebyîn*'inde (III, 315) ve *Lisânü'l-Arab*'da yer almaktadır. Hz. Peygamber'den, "Sizden biriniz küçük abdestini yapacağı zaman rûzgâra dönmessin ve sağ eliyle istincâ etmesin" meâlindeki hadisi rivayet ettiği belirtilmektedir (İbn Ebû Hâtim, I, 51-52; Deylemî, I, 306; İbn Hacer, I, 341; Münâvî, I, 311). Süyûtî, Hadramî'nin bu hadisten başka bir rivayetini görmediğini kaydeder (bk. Abdülkâdir el-Bağdâdî, III, 428).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kelbî, *Cemhere* (Nâcî), s. 183; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 292; Ebû Temmâm, *Kitâbü'l-Vahşiyât* (nşr. Abdülazîz el-Meymenî - Mahmûd M. Şâkir), Kahire 1963, s. 13, 121, 224, 265; Câhiz, *el-Beyân ve't-tebyîn*, III, 315; Buhtürî, *el-Hamâse* (nşr. Kemâl Mustafa), Kahire 1929, s. 193, 233-234, 394; Taberî, *Târîh* (de Goeje), I, 1797; a.mlf., *Câmî'u'l-beyân*, Beyrut 1989, XVI, 89; İbn Ebû Hâtim, *İlelû'l-hadis*, Beyrut 1405/1985, I, 51-52; Âmidî, *el-Mü'telif*, s. 84-85; Ebû Ali el-Kâfî, *el-Emâlî*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Kütübü'l-ilmîyye), I, 67; Deylemî, *el-Firdevs bi-me'sûri'l-hi'tâb* (nşr. Saîd b. Besyûnî Zağlûl), Beyrut 1406/1986, I, 306; Batalyevsî, *el-İktidâb fi şerhi Edebi'l-kütüb* (nşr. Mustafa es-Sekkâ - Hâmid Abdülmeccid), Kahire 1983, III, 179-180; Mevhûb b. Ahmed el-Cevâlikî, *Şerhu Edebi'l-kâtib* (nşr. Mustafa Sâdik er-Râfî), Beyrut, ts. (Dârü'l-Kitâbü'l-Arabî), s. 184; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, II, 31-32; İbn Nâsiruddin, *Tavzihu'l-müştebih* (nşr. M. Naîm el-İrgusûsî), Beyrut 1414/1993, III, 258; *Lisânü'l-Arab*, I, 47-48; VII, 47; XI, 641; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ân*, İstanbul 1985, VII, 368-369; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 341-342; Süyûtî, *Lûbâbü'n-nukûl fi esbâbi'n-nuzûl* (nşr. Ahmed Abdüşşâfi), Beyrut, ts. (Dârü'l-Kütübü'l-ilmîyye), s. 182-183; Muttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl*, IX, 346; Münâvî, *Feyzü'l-kadir*, I, 311; Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb*, III, 426-430; Sezgin, GAS, II, 227.

NUSRETTİN BOLELİ

HADRAMUT

(حَضْرَمُوت)

Arabistan yarımadasında,
Yemen'in güney ve güneydoğusunda
coğrafi bölge.

Hadramevt olarak da telaffuz edilen ve çok eski kaynaklarda yer aldığı için uzun bir tarihî geçmişe sahip olduğu anlaşılan ismin Hadramût b. Himyer'den geldiği söylenmekle birlikte bu hususta başka görüşler de vardır (*İA*, V/1, s. 56; *EP* [İng.], III, 51).

Arabistan yarımadasının güney sahillerinde dar bir şerit halinde uzanan bölgenin doğusunda Umman, kuzeyinde Suudi Arabistan'la arasını ayıran Rub'ul-hâlf çölü, güneyinde Aden körfezi bulunmaktadır. Ülkeyi bir baştan bir başa geçen Hadramut vadisi sahile kadar uzanır. Orta yaylalarda deniz seviyesinden yükseklik 1350 m. kadardır. Dağlar genellikle çorak olup yer yer sarsılabir ağaçlarına, çalılıklara ve vadinin yamaçlarında söğütlere rastlanır. En batıda Şebve şehriyle irili ufaklı bazı kasaba ve köyler vardır. Halk daha ziyade büyük vadiye ve sahilde yerleşmiştir. Vadide kara iklimi hüküm sürer; kışlar soğuk ve yağışlı, yazlar sıcak ve kuraktır. Sahil kesiminde ise iklim daha yumuşak, yağmur daha boldur. Vadide toprak altı sularının zenginliğinden dolayı artezyen kuyuları ile sulama yapılır. Yükseklerde buğday ve arpa başta olmak üzere vadiye mısır, hurma, üzüm, incir, susam, çivit, tütün yetiştirilir; sahilde ise balıkçılık yaygındır. Güneydoğudaki Mehre yöresinde, tarihî boyunca bölgeyi önemli bir buhur ihracat merkezi haline getiren günlük ağaçları bulunur. Yemen'e ait nüfus istatistikleri çok seyrek aralıklarla yayımlandığı için bölgenin nüfusuyla ilgili olarak yakın yıllara ait bilgi bulunmamaktadır. 1986 yılına ait bilgilere göre 686.000 nüfusun yaşadığı Hadramut bölgesinin en büyük şehri Mükellâ'dır (1984'te 59.000).

Bölgenin tarihi çok eskiye uzanmaktadır. Milâttan birkaç asır önce Hadramut'ta Sabata merkez edinilerek büyük bir siyasî güç ortaya konulmuştur. Himyerî kitâbelerinde Hadramut isminin Ârâmîce olan benzerlerine ve bazı Hadramut mallarının adlarına rastlanır. Eski devirlerde Sin (ay)-Şems (güneş)-Asto / Aşter (Venüs) üçlü tanrı sistemi benimsenmiştir. İslâm'dan önce daha ziyade Yahudilik yaygındı; çünkü hıristiyan Habeşler dâimî bir tehdit oluşturmaktaydılar. Müslü-

manlığın bölgede geliştiği yıllarda putperestlerle yahudilerin yanında az sayıda hıristiyan vardı. Milâdî IV. yüzyıldan itibaren uzunca bir süre bölgenin önemli bir kısmı Himyerî krallarının ve tübba*'ların, daha sonra da İran'a bağlı Yemen valilerinin hâkimiyetinde kalmıştı. Hz. Peygamber devrinde çeşitli reislerle dayalı birden fazla kabilenin idaresi söz konusu idi. İslâm'dan önce ve sonra Arap yarımadasında kurulan ünlü panayır arasında Hadramut'taki Şihr panayırından da söz edilir. Bu panayır, her yıl şâban ayında Hz. Hûd'un kabrinin bulunduğu söylenen dağın eteklerinde kurulurdu.

İslâm'ın zuhurundan önce bölgede Kinde, Tücb, Hadramut ve Sadîf kabileleri vardı. Hz. Peygamber Mekke devrinde, hac mevsiminde Kâbe'yi ziyarete gelen Arap kabilelerine İslâm'ı tebliğ ettiği günlerde rivayete göre Kindiler'e ulaşmışsa da bu kabilenin ileri gelenlerinden Müleyh onun tebliğini reddetmişti. Hicretten sonra Medine'ye bir heyet gelinceye kadar Resûl-i Ekrem'in onlarla görüşmediği sanılmaktadır. Tücb'e mensup on üç kişilik heyet 9 (630) yılında Medine'ye geldi. Hz. Peygamber heyet mensupları ile bizzat ilgilenip sohbet ettikten sonra iyi bir şekilde ağırlanmalarını ve kendilerine daha çok hediye verilmesini

Hadramut vadisindeki Şibâm şehrinde bir görünüş

